

גדרת החג

ברכת שהחיינו על החג: התוס' בדף מו. ד"ה 'נכנס' מבאר כי העושה סוכה מברך שהחיינו, נכנס מברך לישב. היתה הסוכה עומדת מוכנה ואינו יכול לחדש בה דבר מברך שתים. הרי שאם בנאה קודם החג וברך ברכת הזמן אינו מברך שוב מפאת החג. והרמב"ם בהל' סוכה ו, יב פליג וסבר כי יברך על זמן על החג וכ"כ הריטב"א. והקרבן נתנאל פ"ד בסק"צ כתב כי לעולם יברך זמן על החג, אלא שיש נפק"מ שכן אם בנה סוכה הרי יקדים את ברכת הסוכה בכדי שברכת הזמן תסוב גם על בניית הסוכה (אם לא ברך בעת בנייתה), ואם לא בנה סוכה יקדים את ברכת הזמן ל'לישב' משום שאינה נסבה על בנייתה, אלא רק על החג עצמו. וכן מצאנו בדומה לכך לגבי קידוש ביו"ט שני של סוכות שפסק השו"ע בסי' תרסא, א שיברך קודם שהחיינו ורק אח"כ לישב בסוכה, ומהטעם הנ"ל.

שכח לברך שהחיינו ביום הראשון: שעה"צ בסי' תרסב סק"ד הקשה מדוע בסי' רכה פסק השו"ע כי אם לא ברך באכילתו הראשונה שהחיינו שוב אינו יכול לברך על אכילה שניה, ואילו לגבי לולב נפסק (ראה שם ובמשנ"ב סי' תרנא ס"ק כט) שיברך בשאר ימים שהחיינו אם שכח ביום הראשון (והפרמ"ג במש"ז שם נקט שלא יברך זמן ביום השני). ותי' השעה"צ שכיון שמפסקי לילות, שאינן זמן מצווה, כל יום מצווה בפנ"ע הוא. ולדבריו מי ששכח לברך שהחיינו על היום והסוכה בתחילה, לא יברך שוב, שכן מצוותן ביום ובלילה ואין הפסק, וישווה דינה לסי' רכה שאחר שאכל בראשונה, אינו יכול לברך שהחיינו. אלא שי"ל שהיא גופא, כיון שלחג אין הפסק, הרי הוא כיומא אריכתא וכמי שלא סיים אכילתו, ששפיר יכול לברך בשאר ימים. וכן י"ל על מצוות הסוכה, הגם שיצא ממנה, מ"מ סוכה זו לשם חג שבעה נבנתה, והוי אותה חפצא של סוכה, ולא דמי למי שסיים אכילתו וכלה הפרי שאכן לא יברך על פרי אחר שהחיינו אחר שכבר פג ליבו משמחת המאכל. ולכאור' יש לחלק חילוק יסודי ומהותי בין שהחיינו על מאכל לבין ברכה על מצווה. כן מצאנו בסי' תרעו בהל' חנוכה כי ניתן לברך בשאר ימי החג שהחיינו אם שכח לברך ביום הראשון. ושם שעה"צ בסק"ג הסתפק אם מברכים על עצם היום, בשל היותו מדרבנן, והביא מאירי דמברכין. אך לפני הדלקת הנר ודאי מברך, שכן דוקא על מאכל חדש אין לברך אם כבר סיים את אכילתו, ברם במצוות לא שייך האי כללא, ולעולם יש לברך על מצווה שהזמן גרמא כל עוד לא ברך עליה. שכן בפרי חדש אנו מברכין שהחיינו בשל ההתעוררות שנוצרה אצלנו, וברור כי בסיום התרחשות זו, שוב איבדנו את הגורם המעורר להודאה. ואילו בברכה על מצווה שהזמן גרמא, הברכה הינה על האפשרות שנודמנה לנו מזמן לזמן ולא בשל ההתעוררות שאצלנו. וע"כ יהא צריך לברך זמן על מצוות סוכה ולולב בשאר ימים בשעה שנוכר.

מקורו של הלל דחג: רש"י פי' בדף מב: בד"ה 'ההלל' שהוא מתקנת נביאים ראשונים לגמור את ההלל כל שמונה. ראה פסחים קיז. נביאים שבהם תיקנו שעל כל פרק ופרק ועל כל

צרה יהיו אומרים כסדר הזה. וכן הוא ברמב"ם בהל' חנוכה ג, ו ובהקדמה לסהמ"צ ובשורש הראשון שקריאת ההלל היא מצוה מד"ס. וכן הוכיח המ"מ שחובת אמירת הלל מדרבנן מהגמ' בברכות יד. והראב"ד שם השיג וכתב כי הוא מצווה מדברי קבלה. והבה"ג כתב כי הוא מדאו'. ובשורש הראשון באר הרמב"ם שהלא דוד המלך כתב את פרקי ההלל וברור שאין חובתם מדאו'. והרמב"ן בהשגותיו בשורש א כתב שמדאו' מצווה לומר שירה ובכלל השמחה היא, ודוד המלך תיקן את נוסח השירה (כעין שכתב הטור או"ח בסי' קפח אע"פ שברכה שלישית שבברכת המזון דוד ושלמה תקנוה' לא למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה דהא דריש להו כלהו מקרא אלא הם תקנו המטבע'. וראה פרישה סק"א בשם הרמב"ם בהשגות כי אין נוסח ברכת המזון מדאו'). וכ"כ הכס"מ כי חובת השירה הינה מחוייבת מדאו'. צ"ל דנחלקו אם דין ההלל הוא הפסוקים הנאמרים שנאמרו ע"י דוד המלך, או חובת ההודאה. למרות שמדבריהם עולה שישנה אך חובת דרבנן ולא הזכירו דין דאו' של שבח ולשירה. הסמ"ק בסי' קמו כתב כי ישנה חובה מדאו' לומר הלל מהנא' בפרשת עקב 'הוא תהלתך והוא אלוקיך', ותקנו רבנן כי יאמרוהו בחג, אך לדבריו אין ההלל מדיני החג והמועד (שכן הפסו' הנ"ל אינו מענייני המועדות), אלא כך הנהיגו חכמים. ודלא כדיעות הנ"ל שדין אמירת ההלל הוא מהל' המועד. נפק"מ יש לכך, שאבודרהם כתב שאין מברכין שהחיינו על ההלל שכן ברוך כבר שהחיינו בערב היו"ט. והגר"א בסי' כב כתב בדומה לכך כי ההלל נא' על המצווה, ושהחיינו נא' על המצווה. וכל זאת מהני אם ההלל נא' על היום, אולם לסמ"ק שההלל אינו מהל' המועד, אלא חז"ל מצאו הזדמנות זאת לקיים מצווה מדאו' של הלל ושבח להקב"ה, ואזי לא יועיל שהחיינו הנא' על היום לפטור את המצווה הנעשית שלא בסמיכות לברכה. ואחי הרב צבי יהודה נ"י באר בשיטת הסמ"ק שאין מברכין שהחיינו על מצוות שבדיבור שאין בו מעשה להבדיל ממגילה שיש בה מעשה קריאה מהכתב (ובתוס' רא"ש סוכה מו. ד"ה 'העושה סוכתו' חילק שמברכין על מגילה משום פירסומי ניסא). ובכך יש כדי ליישב אמאי אין מברכין שהחיינו על ספירת העומר.

גדר שבעת ימי החג: יש לעיין אם שבעת ימי החג הינם מצווה אחת או שבע מצוות נפרדות. הנה איתא בגמ' בערכין י. שבחג אומרים הלל בכל יום מפני שחלוק בקרבנותיו, נראה שכל יום הוא מצווה בפנ"ע. או דנימא דכל יום היתה סיבה לומר הלל שלם בשל כך שחלוק בקרבנותיו, אך אין בכך להורות שכל יום מצווה בפנ"ע. ראה בדף מה: ששאלה הגמ' מדוע הלולב יום אחד וסוכה שבעה ותי': 'סוכה דלא מפסקי לילות מימים כולהו שבעה כחד יומא אריכתא דמי'. הרי נחשבים הימים ליומא אריכתא. ומדאו' אין נוטלין הלולב אלא ביום הראשון שכן אין לקיים המצווה אלא פעם אחת. לפי"ז מה שמברכין כל יום על הלולב מדרבנן וכן במקדש מדאו' הוא בשל הפסק במצווה, שכן בלילה אינה ניטלת. ושמא משו"ה מיעטו לילה ראשון משמחה, ובלא זאת היה שווה דינו לשאר ימים, אף שאין קרבן שנזבח בשעת שמחה. אך מדיניו המיוחדים של היום הראשון - שהוא יו"ט, מחוייב בחגיגה ושאר ימים רק תשלומיו, ודין 'לכם' נראה שהוא יום בפנ"ע הוא. ואפשר שאלו פרטי דינים שאכן מיוחדים ליום זה, למרות שמיסודו של יום הינו כשאר ימים.

ושמחת בחגך

טעם השמחה בחג: הרשב"ם עה"ת בויקרא כג, לט כתב: 'אבל סוכות בא לשמחה ולהודאה על שמילא בתייהם כל טוב בימי אסיפה'. הרי השמחה הינה בשל האסיף שחל בעונה זו. וכ"כ הרמב"ן שם. וכן הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מג. אולם ברמב"ם סוף הל' לולב נראה כי הוא מדין המצווה, ותמיד על האדם להיות 'שישמח אדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצוה בהן', ובסוכות ישנה מצווה יתירה לשמחה. הילקוט שמעוני פרשת אמור תרנד הוסיף טעם נוסף, שכל עוד האדם לא נידון הרי 'הנפשות נידונות ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו'. ואחר שנדונו יכולים לשמוח בסוכות: 'לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם'.

שמחת חג סוכות היתירה: כתב הרמב"ם בהל' לולב ח, יב: 'אעפ"י שכל המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג סוכות היתה במקדש שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים'. ובהל' טו כינה את השמחה במצוות ש'עבודה גדולה היא'. הר"י פרלא על הסמ"ג ח"ג מלואים סי' ה דייק בדברי הרמב"ם שהשמחה רבתה בשל החג, שנא' בו במפורש ושמחת בחגיך, ולא מחמת ניסוך המים. והעיר שלא מצאנו ברמב"ם ציון לשמחת בית השואבה. ומו"ר במשנת יעקב בהל' לולב סופ"ח העיר ע"כ כי נא' בהל' כלי המקדש ח, ו שהיו פתילות לשמחת בית השואבה. (וכן נא' בסה"מ מצווה נד במפורש שיש מצוה לשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש והיא שמחת בית השואבה). ולכאור' ל"ק כלל, שכן לרמב"ם השמחה לא היתה משום הניסוך, אלא מחמת מצוות שמחת היום וע"כ נהגו לעשות ענייני שמחה, וכיניהם עשו שמחה גדולה בשעת הבאת המים ולכך היו זקוקים לפתילות, אך השמחה היתה בשל היום. אך בעמק ברכה בענייני שמחת השואבה חלק על יסוד זה בהבנת הרמב"ם ונקט בדעתו שדין השמחה הינו מדרבנן, ולמדו זאת ממצוות הלולב שמקיימים על ידה מאמר הכתוב ושמחתם לפני ד', ושפיר מובן מדוע אינה דוחה שבת. ואם בכל יו"ט יש מצווה לשמוח כל אחד בראוי לו ובשאר ענייני שמחה, באכילה שתייה וכסות כמבואר ברמב"ם בהל' יו"ט פ"ו, הרי בסוכות ישנה חובה נוספת לשמוח דוקא בהלל ושבח. וכן לשון הרמב"ם בהל' לולב ח, יג: 'והיאך היתה שמחה זו... ורוקדים ואומרים דברי שירות ותשבחות', ובסה"מ מצווה נד מבואר שהוא דוקא במקום המקדש וז"ל: 'ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ לשמוח בהם במיני שמחה, ומזה לאכול בשר... ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד, והיא שמחת בית השואבה'. אולם עניין נוסף ושמחה נוספת מצאנו במשנה בסוכה מח: שהגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו, ושאלה הגמ' מנה"מ, ותי' מהנא' ושבתם מים בששון. הרי גזיה"כ מפורשת שתוקעין מדין שמחה מיוחדת, ולא ככל תקיעת שמחה שעל כל קרבן (ומח' רש"י והרמב"ם בהל' תמידין ומוספין י, ז אם הוא בשל הניסוך או מדיני שמחת יו"ט, ראה עמק ברכה עמ' קי). וכן כתבו התוס' בדף מה. בד"ה 'תקעו' על התקיעות בשעת זקיפת ההערכה בצד המזבחה, שמשום שמחה. דין שמחה נוסף בחג

זה, מצאנו בכלבו סי' עב בשם הראב"ד שמברכין שהחיינו רק על מצווה שיש בה הנאה, כגון סוכה שמרחיב את לבו. הרי שיש שמחה במצוות הסוכה.

ריקוד בחג הסוכות: הגמ' בחגיגה י: שאלה ממאי דחג הוא מל' זביחה, דילמא חוגו חגא קאמר. ופי' תוס' שהוא מל' מחולות כמו יחוגו וינועו כשיכור. תי"ט בר"ה פ"א מ"ד ד"ה 'אעפ"י' כתב כי שלשת הרגלים אמנם נקראו חגים, אך הביטוי חג מיוחד לסוכות בהיותו מיוחד במחול וריקוד. וכן כתב הנצי"ב בהעמק דבר בדברים טז שבחג סוכות יש דין ומצווה מיוחדת של ריקוד, ולמד זאת מהנא' שבעת ימים תחוג לד' אלוקיך. ותחוג הוא מל' 'מחוג' שהוא ריקוד. ומדוייק כן בגמ' שאמרה בדף נג. שהיו חסידים ואנשי מעשה 'מרקדין' בשמחת בית השואבה. וכן הוא בספר המצוות לרמב"ם מצות עשה נד 'ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה'. וכן בסוף הל' לולב כתב כי השמחה ע"י ריקוד. ויל"ע מדוע דוקא בחג זה חובת הריקוד. ויש להבין שההתרוממות מהקרקע ע"י הריקוד יכולה להיות רק אחר טהרת ימי התשובה, שכן רק לישרי לב שייכת השמחה האמיתית. כפי שבאר במסילת ישרים פי"ט שהשמחה הינה מענפי האהבה, ורק מי שלעונג לו דברי קונו ישמח בהם, ופשיטא שלרום אהבת ד' יגיע רק טהור לבב. וע"כ שרו בשמחה זו 'אשרי מי שלא חטא', 'אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו...'. שכן השראת השמחה העליונה מסולקת מכל רבב חטא.

השמחה שמונה: פירש"י בדף מח. לאכול בשר שלמים. וא"כ אינו מחוייב להקריב שלמים, ויכול לאכול משלמי חברו. וכן מבואר בחגיגה ח. שרק ביום הראשון ישנו חיוב של הקרבת קרבן חגיגה (ראה רש"י שם בד"ה 'חזקיה' שגם ביום הראשון אחר הקרבן הראשון שבא מן החולין יכול להביא נוספים ממעשרותיו), ובשאר ימים יוצא יד"ח במעשר בהמה או בנקנה ממעות מעשר שני הגם שאין הקרבנות מן החובה. וראה כן רש"י בביצה יט: ד"ה 'ויוצא' שבשמחת יו"ט אם יש לו בכור או מעשר בהמה א"צ להביא שלמים וכ"כ תוס' בפסחים צה: . והערוך לנר הראה סתירה ברמב"ם. שבתחילת הל' חגיגה כתב שהמצווה להקריב שלמים, ואילו בפ"ב, י כתב שיכולים הכהנים לצאת בשל אחרים. ודחק כי במקום שאין מן המוכן עליו להקריב. ובברכת אברהם עמ' רמא נקט לומר איפכא, לרמב"ם יש דין להקריב בדוקא, כמש"כ בס' המצוות מצווה נד, אלא שבהעדר קרבן יכולים לצאת יד"ח בשל אחרים. והנה התוס' בחגיגה ו: ד"ה 'יש' הביאו תוספתא שיש תשלומין למצוות שמחה כל שבעה. והק' רעק"א והטורי אבן שהוא משנה מפורשת בדף ט. שיש תשלומין לשמחה, וביסוד הדין הקשו כיצד יתכן תשלומין לשמחה והלא בכל יום מימי הרגל ישנו חיוב שמחה בפנ"ע ואינו תשלומי הראשון. ובהג' אמרי ברוך על הטו"א כתב שישנם שתי חובות בשמחת הרגל. ישנו חיוב לאכול שלמים בכל יום, וישנה חובת הקרבת שלמים ביום הראשון. ולחיוב האחרון יש תשלומים בשאר ימים, ורק כלפי דין אכילת קרבן נא' במשנה בריש לולב הגזול כי הוא שמונה. וכ"כ האבי עזרי חגיגה ב, י והביא בסוף הספר מכתב מהחזו"א דפליג וס"ל שמצוות שמחה הינה רק אכילת הקרבן ואין מצוות שמחה בהקרבת שלמים כלל.

כיצד מתקיימת מצוות השמחה: רש"י בסוכה מו: כותב כי בזמן המקדש אין שמחה אלא בבשר שנא' וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, למרות שהפס' לא נא' על הרגלים. וכ"כ התוס' במו"ק יד: ד"ה 'עשה' שדין שמחה בזה"ז מדרבנן הוא, בהעדר שלמי שמחה. אך הר"ן כתב כי נאמרה דרשה זו רק למצווה ולא לעכב, ויכול לשמוח בבשר חולין, כדין אם היום הראשון חל בשבת שאז אין שלמים קרב. וכ"כ הריטב"א שאפשר לקיים את דינו בשאר מיני שמחות, ולא אמרו אין שמחה אלא בבשר, רק למצווה מן המובחר. וכן פסק הרמב"ם בהל' יו"ט ו, יז 'אעפ"י שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים... יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובנו ובני ביתו כל אחד כראוי לו'. וס"ל לרמב"ם בהל' חגיגה ב, יא-יב שיכול לקיים מצוות שמחה גם בנשחט בערב החג ולא שנובח בשעת שמחה. ברם הריטב"א והר"ן בדף מב: הצריכו זביחה בשעת שמחה לצאת יד"ח שמחה, וצ"ל שישנם שני דיני שמחה לדבריהם בזביחה ובאכילת הבשר. ומן המובחר לאכול בשר שלמים אך ניתן לקיים השמחה בשאר מילי.

דין שמחה בלילות: רש"י בדף מח. בד"ה 'לרבות' כתב שא"צ ריבוי מיוחד לרבותן שטפלין הן לימים המחוייבים בשמחה. אולם התוס' בפסחים עא. ד"ה 'לרבות' כתבו כי ישנו ריבוי לשאר לילות שכיון שנא' ושמחתם גם על לולב, הו"א למעט לילות לכך הוצרך ריבוי. והחזו"א באו"ח סי' קכד וכן בסי' קכט הסתפק אם צריך לאכול שלמים בין ביום ובין בלילה או דיוצא יד"ח באכילה אחת ביממה. והשפת אמת בסוכה שם פי' שניתן לצאת יד"ח בשמחת הלילה, וא"צ לאכול ב' פעמים ובודאי לא כל היום, אלא דין הוא לקיים פעם ביום או בלילה.

דין שמחה בלילה הראשון: הרמב"ם בהל' יו"ט ו, יז כתב שיש דין שמחה בשבעת ימי הפסח ובשמונת ימי החג. הרי שסתם ולא מיעט לילה ראשון משמחה. ותימה שברייתא מפורשת בפסחים עא. שהתמעט לילה ראשון משמחה. השאגת אריה בסי' סח פסק מכח ברייתא זו שבלילה הראשון אין חיוב שמחה מדאורי', אך מדרבנן מחוייב. וראיה הביא מהרשב"ם בפסחים קח: שאם שתה ד' כוסות בליל הסדר בכת אחת יוצא ידי יין. ובאר הרשב"ם שם שהכוונה לשמחת יו"ט, הרי שהשמחה נוהגת בה אך מדרבנן. וכ"כ התוס' במו"ק יד: ד"ה 'עשה' ששאר שמחות הינם מדרבנן. הרי אולם מהר"ף בברכות (דף י. מדפי הרי"ף) עולה שישנו חיוב מדאורי'. בשו"ת מנחת ברוך סי' עט וכן בכתבי הגר"ח סי' סח בדין שמחה בחג בארו כי מה שממעטין לילה ראשון הוא משמחת שלמים, שכן שלמי שמחה צריכים לזובחין בזמן שמחה, וע"כ אין בלילה זה שלמים. אך משאר חיובי שמחה לא ממעטינן בלילה זה, שאין סברא לחלק לילה זה מכל לילות החג. ובכך יש לישב את הרמב"ם שכיון שלילה הראשון התמעט רק משלמי שמחה ולא משאר חיובי שמחת המועדים, לא מיעטו משמחה. וע"כ סובר הרמב"ם בהל' חגיגה ב, יא-יב שיכול לקיים מצוות שמחה גם בנשחט ערב החג ולא נזבח בשעת שמחה. וכ"כ העמק ברכה בדין שמחת יו"ט א משמיה דהגר"ח. הנה המג"א בסי' תקמו סק"ד אסר לעשות סעודת נשואין בלילה הראשון מפאת הדרשה ושמחת בחגיך ולא באשתך, והבין המג"א

שהוא איסור דאור'. והעמודי אור בסי' לג הקשה עליו שהב"י כתב שם שמוותרת הסעודה בלילה זה דמילי דרבנן הוא, הרי שדין שמחת לילה זה מדרבנן. וצ"ל כי גם המג"א לא אמר כי יש דין שמחה בלילה זה לעניין קרבן שמחה, אך לא גרע לילה זה משאר דיני שמחה שמחוייב בהם מדאור'. ראייה נוספת שיש דין שמחה בלילה זה, הביא המשנת יעב"ץ בסי' מ מתוס' בכתובות מז. שכתב שאין דין שמחה בזמן תוספת יו"ט, מכלל שבלילה יש דין שמחה.

ניסוך המים

ניסוך המים עם היין כאחד: המשנה אומרת בדרך מח שאחד מעובה ואחד דק כדי שיהיו שניהם כלים בב"א. הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין י, ו כתב שעם ניסוך היין של תמיד של שחר היה מנסך מים. והלח"מ כתב שמקורו הוא במשנה זו, שהיו כלים בב"א. והמקדש דוד סי' י אות ד בטעם הצורך שיכלו בב"א כתב שמשום שניסוך היין הוי תדיר וניסוך המים מקודש דבא מחמת הרגל. וכיון שיש ספק מי קודם תדיר או מקודש, להכי מנסכם בב"א. וצ"ל שגם למשנה הוא ספק מי קודם, שכן דינא דבב"א נאמר במשנה. אך ק' שהרמב"ם שם ט, ב כתב כי יקדים איזה שירצה. ושמה הבין כי בניסוך המים לא רצו להקדים אחד מהן.

עירה של מים ביין: המשנה בדרך מח: אומרת אם עירה של מים לשל יין יצא וכן היפכא וכן פסק הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין י, ז. אמנם רש"י שם באר שהחליף בין הספלים. והמאירי באר כי עירב מהיין והמים וניסוך בכלי אחד (ולא מכלי אחד), והמנ"ח הק' במצווה שכ שייך מזוג פסול לניסוך ומדוע יוצא יד"ח כשעירה. והעמק ברכה עמ' קיב באר כי מזוג פסול כיון שהמים מבטלין את היין ולית להו הכשר לניסוך. ברם הכא שהמים עצמן עולין לניסוך אין במיזוג לגרע ולפסול היין, שכן עולין אינן מבטלין זה את זה (מנחות כב.). עוד הק' המנ"ח שם כי לאחר המיזוג בטל שם המים מהם והוי יין מזוג וכיצד יד"ח. והגרי"ז בזבחים עח: כתב שייך מזוג אינו מאבד שם המים שבו, והוי מים עם יין. והגם שהיין מקבל שם חדש ופסול לניסוך, מ"מ שם המים אינו בטל (ומה שבמקוהו מזוג פוסל, בשל צד יין שבו, אך בניסוך לא אכפת לן דאיכא גם יין). ובתוי"ט באר וגרס ברמב"ם כמאירי וסרו הקושיות מעליו.

מקור המים הכשרים לניסוך: הגמ' הק' בדרך מח: 'מנה"מ. אמר ר' עינא דאמר קרא ושאתם מים בששון'. ורש"י באר כי הקושיא מנה"מ היא שתוקעין ומריעין. ואילו התוס', ר"ח וריטב"א בארו כי השאלה מנה"מ היא שחייב ליקח ממי השילוח בדוקא. הרי שלראשונים אלו, מים המכונסים פסוליין וכ"כ הרשב"ם בב"ב עט. ד"ה 'מים'. וכן התוס' שם ס. 'מים'. וברש"י לא שמענו על מגבלה כזו (אמנם ברש"י במעילה יג ד"ה 'בור' כתב שמנסכין ממי השילוח בדוקא. אך בס' ברכת הזבח בריש מעילה פקפק ביחוס הפי' לרש"י). בשטמ"ק בב"ב עט ד"ה 'כיצד' והרש"ש הק' לשיטות כי בעי מי השילוח, מהמשנה בסוכה פ"ד מ"י שאם נשפכה או נתגלתה

ממלא מן הכיור. והרי לכיור היו ממלאין משאר מימות לדעת רבנן כמבואר בזבחינן כב: (אמנם ר' ישמעאל הצריך מי מעיין, אך נפסק כרבנן), וכיצד היה מותר למלא מהכיור לניסוך (ראה ריטב"א דלהדיא פירש מהכיור שהיו ממלאין אותו ממי מעיין. וכ"כ המנ"ח במצווה ש). מכח זאת הסיק הערוך לגר כי הרמב"ם סובר כרש"י וא"צ מי השילוח בדוקא.

אימתי נהג נסוך המים ביום או בלילה: הגמ' בתמורה יד. אומרת שנסכים הבאים בפנ"ע כשרים בלילה ורק נסכים הבאים עם הזבח כשרים ביום בלבד. והספק אם נסוך המים בא מחמת היום וכשר בלילה או שנחשב שבא עם הזבח וע"כ פסול בלילה, נראה מהגמ' בתענית ב: שניסוך המים כשר מאורתא ולמדו כן מהפס' ומנחתם ונסכיהם. וכ"כ תוס' בתענית שם והריטב"א בסוכה נ. הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין י, ז כתב שאם ניסך בלילה יצא, והמשל"מ כתב כי מקורו מהגמ' בתענית דלעיל. אך התוס' במנחות טו: ד"ה 'אפשר' סברו שנסוך המים הוא דבר שבא מחמת הזבח, וע"כ יהא כשר רק ביום. וכן סבר הראב"ד (הובא בריטב"א שם) שניסוך המים כשר רק ביום והוכיח מהנא' בגמ' שם שנפסלין המים בלינה, הרי שלא יכלו להקריבן בלילה ונפסלו. וכן כתב הקה"י במנחות להשוותן. ותלה הגרי"ז במנחות טו: מח' זו במח' תנאים בזבחים קי: דתניא ר"ע יליף נסוך המים בקרא 'ונסכיה' הרי ב' ניסוכים הכתוב מדבר מים ויין. ואילו ריו"ח בשם ר' נחוניא ס"ל שנלמד מהלמ"ס. דלדיעה האחרונה דין נסוך בפנ"ע הוא בא, ולר"ע מחמת הקרבן בא כנסוך היין.

שמחת בית השואבה

שמחת בית השואבה במקדש ובוה"ז: הגמ' בדף נ: אומרת שהשמחה אינה דוחה שבת. ופירש"י ד"ה 'דברי הכל' שאינה מן התורה אלא לחכב את המצוות ולא דחי שבת. וק' מדוע כתב רש"י שתי סיבות גם שאינה מן התורה וגם ששמחתה רק לחכב את המצוות. הגרי"ז למד מכאן שאם היתה שמחתה מדאו' היתה דוחה שבת, שכן הוא חלק מדיני הקרבן. הרי שהשמחה הינה חלק מניסוך המים. וכן כתב רש"י בדף מב. בד"ה 'החליל' שהיו שמחים בחג לכבוד ניסוך המים בחלילים ובכנורות, וכן פי' ר"ע מברטנורא פ"ה מ"א: 'לפי שכל שמחה זו על שאיבת המים של ניסוך, קרו לה שמחת בית השואבה'. וכן נראה מדברי התוס' בדף נ. ד"ה 'שאינו' ששמחתה אינה מדאו', אלא משום שמחה יתירה וברור כי אינה משום היום ששמחתו מדאו', וכן הוא בתוס' בשבת כא. ד"ה 'שמחת בית השואבה' ששמחת החג משום הקרבן היא, מהנא' ושאתם מים בששון, כקרבן חשיב ליה. וכן נראה מהמדרש, בראשית רבה פרשה ע, ח 'א"ר הושעיא למה היו קוראים אותו בית השואבה שמשם היו שואבים רוח הקודש', הרי שהשמחה היא בשל שאיבת המים. אך ברמב"ם נראה ששמחת בית השואבה מדאו' היא, שכן כתב בהל' לולב סופ"ח: 'שמחה יתירה היתה נוהגת במקדש שנאמר ושמחתם לפני ד'. שכן יסודה של השמחה אינה משום נסוך ושאבת המים אלא מדיני היום וע"כ אינה דוחה שבת, שכן

אינה חלק ממעשה הקרבן. וכן בסה"מ מצווה נד כתב 'שצונו לשמוח ברגלים והוא אמרו ושמחת החגך... ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא נקראת שמחת בית השואבה'. הרי שמפורש ששמחת בית השואבה היא על היום. וכ"כ החינוך במצווה תפח: 'מצוה לשמוח ברגלים, שנא' ושמחת בחגך... ולשחוק בכלי שיר במקדש לבד, וזו היא שמחת בית השואבה... כל זה שזכרתי בכלל ושמחת בחגך... לפי שהאדם נכון על ענין שצריך טבעו לשמוח לפרקים... קבע לנו זמנים בשנה למועדים לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעתים ההם ציונו לכלכל החומר בדבר השמחה הצריכה אליו'. וצ"ל לדבריהם שסמכו את שמחה זו לשאיבת המים כדברי המהרש"א בדף נ: לפי שבחג נידונין על המים ואין העולם יכול להתקיים ללא המים. וצ"ע על הרמב"ם שכן הגמ' למדה על שמחת בית השואבה מהפס' ושאתם מים בששון, ולרמב"ם דין השמחה הוא מחמת היום. ועוד שהפס' ושמחתם נדרש בגמ' בדף מג. על לולב כי ניטל כל שבעה במקדש ואינו מקור לדין שמחה בחג. ובהררי קדם באר כי ישנם שני חיובי שמחה בחג, ישנו חיוב שמחה בלולב וישנו חיוב נוסף בשל היום. נפק"מ לכל זאת אם נוהגת שמחה זו בזה"ז. דלרש"י בהעדר הניסוך אין כל מצווה, אך לחינוך אף בזה"ז נוהגת שמחה זו, שמצוות היום היא. וברמב"ם, יש להסתפק, שכתב שדוקא בביהמ"ק נוהגים בשמחה זו, ובחורבנה האם המקום לעיכובא. והשו"ע השמיט כל זאת. המשנ"ב בסי' תרסא סק"ב כתב כי חסידים ואנשי מעשה נוהגין לעשות זכר לשמחת בית השואבה. נראה שהבין שאין בזה"ז חיוב גמור. וידוע בשם הגר"א כי קשה לקיים מצוות חג הסוכות, בשל חיוב השמחה התמידית, הרי שנקט כחינוך בגדר החיוב בשמחה, או שרק חשש לו. ושמא כוונתו היתה על שמחת החג הכללית ולא על שמחת בית השואבה.

תיקון הגזוזטרא לנשים: בדף נא. נאמר כי במוצאי יו"ט ראשון של חג ירדו לעזרת נשים ועשו שם תיקון גדול. רש"י כתב בד"ה 'יורדין' שהכהנים והלוויים ירדו לשם ותיקנו תיקון גדול. אולם הרמב"ם בפיה"מ ה, ב כתב ש'היו מכינים מקום' ולא באר שדוקא הכהנים היו מכינים ובפשוטו העם דאגו לכך. ויתכן ומחלוקתם ביסוד דין שמחת בית השואבה נעוצה בשורש הספק דלעיל. שכן לרש"י השמחה היא מדין הקרבן ומחמת ניסוך המים, וע"כ סידור השמחה היה מוטל על הכהנים. ברם לשיטת הרמב"ם מקור דין השמחה הוא מדיני היום, ואינה בשל הנעשה במקדש, ע"כ ניהול השמחה ניתן לידי העם (אמנם בבית שני כתב הרד"ק יחזקאל מ, יז בנו גזוזטרא זו בעת בנייתו). הגמ' בע"ב הק': 'היכי עביד הכי, והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. אמר רב קרא אשכחו ודרוש'. ובאר המהרש"א שדוקא בניין הנועד לצורך המקדש אסור לבנות בעזרה אך הגזוזטרא לא שימשה את המקדש אלא מהל' צניעות היא, וע"כ הותר לבנותה למרות שכל הנעשה במקדש בכתב עלי השכיל ניתן בנבואה. והנה לרש"י שפיר היתה הו"א לאסור בניית הגזוזטרא בהיותה מחמת ניסוך המים, אלא מצאו קרא שכאשר הבניין לא נועד למקדש אין איסור, אך לרמב"ם שהשמחה רבתה משום שמחת היום, הגזוזטרא לא נועדה כלל לצרכי המקדש, ומה הו"א כי יש בכך פסול.